

หมวดที่ 5

เอกลักษณ์สปาไทย

1. สมุนไพรไทยที่ใช้ในสปา

รศ. ดร.สุรพจน์ วงศ์ใหญ่

สปา เป็นคำที่อิงกับการใช้น้ำเพื่อบำบัดร่างกายเพื่อให้เกิดความสมดุลให้รู้สึกผ่อนคลายและสบายตัว ซึ่งอาจมีการใช้น้ำในรูปแบบต่างๆ เช่น อ่างน้ำแร่ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้มีผลต่อผิวหนังและร่างกาย ช่วยให้ผิวพรรณดีขึ้น ช่วยในการไหลเวียนโลหิตให้ดีขึ้นโดยเฉพาะเมื่อมีการใช้น้ำอุ่น รูปแบบของสปาดั้งเดิมเป็นการใช้น้ำเพื่อบำบัดและผ่อนคลายเป็นหลัก นั่นคือการทำให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลายทั้งกายและจิตใจ ในปัจจุบันรูปแบบของสปาถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและกาลเวลา เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาใช้บริการในสปาได้รับและชื่นชมในประสาทสัมผัสทั้ง 5 อย่างคือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ซึ่งจะประกอบด้วยสิ่งๆที่เรียกว่า ทริทเม้น (treatment) หลัก 4 อย่างคือ การนวดแบบต่างๆ การทริทเม้นหน้า การทริทเม้นตัว และการทริทเม้นโดยใช้เครื่องมือแบบต่างๆ สำหรับการทริทเม้นหน้าและลำตัว จะมีขั้นตอนต่างๆ 10 ขั้นตอน ตามลำดับ ประกอบด้วย การล้างทำความสะอาด (cleanse) การขัด (scrub) การบำรุงฟื้นฟู (tonic) การกดและคลึง (compress) การนวด (massage) การพอก (mask) การอบ (steam) การอาบน้ำ (bath) การแช่ (soak) และการเพิ่มความชุ่มชื้น (moisturize) จะเห็นได้ว่าทุกขั้นตอนจะมีการใช้ผลิตภัณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ และผลิตภัณฑ์ที่กำลังได้รับความนิยมในตอนนี้คือจากสมุนไพร โดยเฉพาะสมุนไพรที่มีคุณค่าสูงและประโยชน์ต่อร่างกายและผิวพรรณ ซึ่งประโยชน์จากสมุนไพรเหล่านี้มีการใช้ในเรื่องการนวดด้วย และนอกจากนี้ก็ยังมียาบำบัดสำคัญของสมุนไพรที่มีกลิ่นหอมทั้งหลาย คือ อะโรมาเทอราพี (aromatherapy) หรือสัฟท์ราชมันชาติคือ คันธบำบัด ซึ่งจะช่วยให้ผ่อนคลายทั้งร่างกายและจิตใจ ประโยชน์ของสมุนไพรที่มีการใช้มาตั้งแต่โบราณและกำลังเป็นที่นิยมในตอนนี้ คือการดื่มหรือรับประทานเพื่อบำรุงสุขภาพ ซึ่งสมุนไพรทั้งหมดจะถูกใช้อย่างผสมผสานอย่างลงตัวในสปา ดังนั้น สปาจึงเป็นแนวทางหนึ่งของระบบการดูแลสุขภาพและสอดคล้องกับหลักทฤษฎีของการแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนตะวันออกทั้งหมด

สมุนไพรที่ใช้ในสปา

1) ผงหรือครีมสำหรับขัดหน้า นวดตัว และพอกหน้า

สมุนไพรที่ใช้เป็นหลักคือ ขมิ้นชัน ไพล ขมิ้นอ้อย ว่านนางคำแดงกวา และน้ำผึ้ง

2) พอกตัว ขัดผิว

กลุ่มนี้ได้แก่ โคลนขาว ดินสอพอง ไพล ขมิ้นอ้อย ขมิ้นชัน มะขามเปียก มะขามป้อม มะกรูด เกสรดอกไม้ น้ำผึ้ง มะนาว งาดำ

3) ประคบตัว

ได้แก่ ไพล ขมิ้นอ้อย ขมิ้นชัน ตะไคร้ ใบมะขาม ใบมะกรูด ใบส้มป่อย การบูร พิมเสน

4) อบตัว

ได้แก่ เกสรดอกไม้มทั้ง 5 ชนิด คือ มะลิ กุหลาบ ดอกบัวหลวง พิกุลและบุปผชาติ และอาจใช้ เกสรดอกไม้อื่นที่มีกลิ่นหอม เช่น รสสุคนธ์ ผสมกับการบูร

5) เพิ่มความขาวใสให้กับผิวหนัง

ได้แก่ หม่อน มะขาม ชะเอมเทศ ทานาคา พญารากเดียว โคลนทะเล

6) ชะลอรอยเหี่ยวย่น

ได้แก่ ชาเขียว บัวบก

7) ทำให้ผิวชุ่มชื้น

ได้แก่ งาดำ หลินจือ

8) อ่างแช่สมุนไพร

สมุนไพรที่ใช้ได้แก่ ผลมะกรูด ตะไคร้ ใบมะกรูด ข่า พิมเสน ทั้งนี้ต้องใช้น้ำอุ่น เพื่อละลาย สารที่มีคุณค่าจากสมุนไพร และได้สัมผัสกลิ่นหอมชื่นใจของการบูรและพิมเสน

9) น้ำมันนวด

ได้แก่ น้ำมันดอกทานตะวัน ดอกคำฝอย น้ำมันรำดิบ และ sweet almond oil

10) น้ำมันหอมระเหย

น้ำมันหอมระเหยที่ใช้เป็นหลัก เช่น

- กลิ่นสดชื่น ได้แก่ มะลิ กุหลาบ
- กลิ่นผ่อนคลาย ได้แก่ มะลิ โหระพา มะนาว ไพล
- กลิ่นสงบ ได้แก่ กระจ่าง (Ylang-Ylang) ลาเวนเดอร์
- กลิ่นมีชีวิตชีวา ได้แก่ ขิง ข่า

11) อาหาร และเครื่องดื่มสุขภาพ

กระแสความนิยมของอาหารและเครื่องดื่มสุขภาพได้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็นเพราะ คนเริ่มหันมาสนใจดูแลสุขภาพตัวเองมากขึ้น อาหารไทยมีคุณค่าทางโภชนาการสูงพร้อมกับมีไฟเบอร์ ทำให้ไม่มีปัญหาในเรื่องขับถ่าย ดังนั้นจึงมีการจัดเป็นรายการอาหารสำหรับสปาขึ้น ที่ขาดไม่ได้คือ เครื่องดื่มสมุนไพรที่มีคุณค่าสูง สำหรับประเภทเครื่องดื่มสมุนไพร ควรเน้นการใช้ชนิดที่มีสารต้านอนุมูลอิสระสูง มีแคลอรีต่ำ ไม่ควรมีคาเฟอีน และแทนนิน ถ้าเป็นไปได้ควรงดการใส่น้ำตาลเนื่องจากให้แคลอรีสูง ชาสมุนไพรหลายชนิดที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ เช่น ชาหม่อน ชามะตูม ชากระเจียบ สำหรับเครื่องดื่มจากผลไม้สดก็ล้วนแต่มีคุณค่า เช่น สับปะรด มะขามป้อม แดงโม และผลไม้สดตามฤดูกาลชนิดต่าง ๆ

ส่วนใหญ่สมุนไพรที่ใช้ในสปา มักจะใช้ในรูปของสด หรือชนิดที่ทำให้แห้ง โดยไม่ได้สกัดให้เข้มข้น ถ้ามีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัย และสร้างความนิยมมากขึ้น ควรจะนำสมุนไพรมาสกัดให้ได้สารสกัดเข้มข้นและกำจัดพวกไฟเบอร์ออกไป แล้วจึงไปทำผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆเช่น โลชั่น และครีมบำรุงผิว แชมพูสระผม และครีมนวด เครื่องดื่ม และชาขงสำเร็จรูป เครื่องสำอางที่ทำให้ผิวขาวใส โดยเฉพาะหุดชะลอความแก่ทั้งหมดซึ่งประกอบด้วย ลตรอยเหี่ยวย่น ทำให้ผิวชุ่มชื้น ป้องกันแสงยูวี ต้านอนุมูลอิสระ เป็นต้น ก็จะทำได้ลักษณะผลิตภัณฑ์ที่น่าใช้ และทันสมัย ซึ่งจำเป็นต้องตรวจสอบคุณภาพให้ดี สามารถกำหนดวันหมดอายุที่แน่นอนได้ นอกจากนี้ยังต้องมีการประเมินด้านความปลอดภัย เช่น การระคายเคืองผิวหนัง การตรวจสอบเชื้อปนเปื้อน โลหะหนัก ยาฆ่าแมลง เป็นต้น ทั้งนี้การผลิต ควรเป็นไปตามเกณฑ์ที่ดีในการผลิต (Good Manufacturing Practice, GMP) เป็นอย่างน้อย เพื่อความมั่นใจว่าจะได้ผลิตภัณฑ์ที่ดี มีความปลอดภัย และใช้ได้ผลจริงๆ ปัจจุบันมีการใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรในสปามากขึ้น อย่างไรก็ตามต้องให้แน่ใจว่าผลิตภัณฑ์เหล่านี้มีความคงตัว สามารถเก็บรักษาไว้นานจนถึงวันหมดอายุ ซึ่งจะรู้ได้จากการตรวจสอบคุณภาพทางกายภาพ โดยดูลักษณะจากภายนอกและการตรวจทางเคมี สำหรับสาระสำคัญในผลิตภัณฑ์

สมุนไพรไทยล้วนมีคุณค่า และสามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มได้อีกมาก โดยเฉพาะการทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในสปา สำหรับข้อมูลเพิ่มเติม และรายละเอียดของสมุนไพรแต่ละชนิดสามารถสืบค้นได้จากฐานข้อมูลในอินเทอร์เน็ต

12) ฐานข้อมูลสมุนไพรไทยในอินเทอร์เน็ต

<http://www.gpo.or.th/rdi/oldmedicine/t47-t48-g56-g116.html>

<http://www.medplant.mahidol.ac.th/index.asp>

13) ข้อเสนอแนะในการใช้สมุนไพร

1. ศึกษาหาข้อมูลของสมุนไพรนั้น ๆ ก่อนนำมาใช้
2. ต้องใช้สมุนไพรให้ตรงกับโรคที่ได้วินิจฉัยอย่างถูกต้องแล้ว
3. ต้องใช้สมุนไพรให้ถูกต้อง
4. ต้องใช้ให้ถูกส่วนของสมุนไพร
5. ต้องใช้สมุนไพรตามอายุของพืช
6. ต้องเตรียมให้ถูกวิธี
7. ความสะอาด ทุกขั้นตอน โดยเฉพาะส่วนหัวใต้ดิน

.....

1. เอกลักษณ์สปาไทย

โดย นางวัลลวิ ตันติกาญจน์

ประเทศไทยได้รับการยกย่องจากชาวโลกในเรื่องศิลปะประเพณีที่งดงาม สถาปัตยกรรมที่อลังการ รวมถึงเครื่องใช้ต่างๆ ที่ถูกผลิตด้วยความปราณีต ละเอียด และชาวไทยที่อ่อนช้อย อ่อนหวาน และต้อนรับชาวต่างชาติได้อย่างน่าประทับใจ

จากข้อได้เปรียบดังกล่าวทำให้เอกลักษณ์ไทย ซึ่งสามารถแบ่งได้สองหลักใหญ่คือ (1) เอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏขึ้นอย่างมีหลักฐาน (Evident Identity) เช่น สถาปัตยกรรมต่างๆ หรือเครื่องใช้สวยต่างๆ และ (2) เอกลักษณ์ไทยที่อยู่ในคนไทย (Habit Identity) เช่น การอ่อนน้อม การเอาอกเอาใจ ทำให้ประเทศไทยได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวปีละกว่า 10 ล้านคน เดินทางเข้ามาชมความเป็นเอกลักษณ์ไทยที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งการผสมผสานกันระหว่างเอกลักษณ์ไทยทั้งสองประการได้สร้างความเป็นเฉพาะตัวของเอกลักษณ์ไทยที่ไม่สามารถหาเอกลักษณ์ใดๆ มาเปรียบเทียบกับได้ และได้กลายมาเป็นจุดแข็งทางในอุตสาหกรรมบริการที่ไม่มีทีใดจะสามารถลอกเลียนแบบได้

ธุรกิจสปา ซึ่งนับได้ว่าเป็นธุรกิจที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาตะวันออก และภูมิปัญญาตะวันตก นับเป็นธุรกิจที่มีความเจริญเติบโตขึ้นอย่างสูง และจากการที่ธุรกิจมีความเติบโตเร็วกว่าความสามารถในการควบคุมของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ทำให้ในปัจจุบันรูปแบบของสปามีความหลากหลายอย่างมาก จนเป็นรูปแบบที่อาจกล่าวได้ว่า ไร้ทิศทาง ต่างคนต่างทำ และก่อให้เกิดความสับสนว่าสปาไทยที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร

เพื่อให้ประเทศไทย ซึ่งมีความโดดเด่นเรื่องเอกลักษณ์ไทย สามารถมีสปาที่แสดงความโดดเด่นในความเป็นไทยได้อย่างภาคภูมิใจ จึงได้ร่วมกันกำหนดกรอบ และแนวความคิดอย่างกว้างๆ ถึงเอกลักษณ์สปาไทย เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจสปาในการนำไปประยุกต์ใช้ รวมถึงสอดคล้องกับทิศทางของธุรกิจสปาที่เน้นภูมิปัญญาตะวันออกมากขึ้น

หลักการกำหนดกรอบเอกลักษณ์สปาไทย

อาศัยการสัมผัสทั้งห้าที่ลูกค้าทุกคนเมื่อเดินเข้าไปในสปาแล้วจะสามารถสัมผัสได้เป็นปัจจัยตั้ง และพิจารณาถึงรายละเอียดของรูปแบบสินค้าและบริการที่จะสามารถสร้างเอกลักษณ์สปาไทยได้ โดยการพิจารณาจะเน้นถึงการสื่อถึงความเป็นไทย

1. **รูป** – รวมความหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา – สามารถขยายความออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

1.1 **รูปแบบอาคาร** สิ่งที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนจากภายนอกคือรูปแบบอาคาร ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจสร้างการรับรู้ถึงรูปแบบการให้บริการได้ โดยมากสถาปัตยกรรมจะมีความชัดเจนเรื่องรูปแบบและรูปทรงของสถาปัตยกรรม เช่น สามารถนำบ้านไม้สักมาเป็นสถาปัตยกรรมของไทยได้อย่างชัดเจน ส่วนทางภาคใต้นั้นอาจไม่มีรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์ไทยชัดเจน ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจากมลายูมามาก จนมีผู้กล่าวว่าสิ่งก่อสร้างทางใต้คล้ายคลึงกับสิ่งก่อสร้างจากอินโดนีเซีย (ตัวอย่างเช่น รีสอร์ทในภูเก็ต มักมีผู้มองว่าเลียนแบบมาจากบาห์ลี)

1.2 **การตกแต่งสวน** การสร้างเอกลักษณ์ไทยที่โดดเด่นมากอย่างหนึ่งคือการตกแต่งสวน โดยใช้ไม้โบราณของไทย เช่น ไม้ซ้อ ไม้กวัก ไม้จำปี ไม้จำปา มาปลูกในสวน และสามารถหารูปปั้นที่สอดคล้องกับความเชื่อแบบไทยมาประดับ จะสามารถสะท้อนความเป็นไทยได้เป็นอย่างดี (กรณีบาห์ลี หากเข้าไปในสวนจะพบรูปปั้นยักษ์ใช้ดอกชบาแดงทักดู-ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของบาห์ลี)

1.3 **การตกแต่งภายใน** เป็นส่วนที่มีความสำคัญมากสำหรับการดำรงอยู่ของธุรกิจ เนื่องจากลูกค้าจะใช้เวลาอยู่ในสปาประมาณ 1-3 ชั่วโมง ดังนั้นการออกแบบภายในจึงนับว่ามีความสำคัญมากต่อธุรกิจ และการตกแต่งภายในยังเป็นส่วนสำคัญมากในการสะท้อนเอกลักษณ์ไทย หรือสะท้อนแนวความคิดของผู้ดำเนินการธุรกิจสปานั้นๆ

สิ่งที่เป็นไทยๆ สามารถเริ่มได้ตั้งแต่พื้น ซึ่งพื้นที่สะท้อนความเป็นไทยอาจได้แก่ พื้นไม้ หรือพื้นกระเบื้องดินเผา ส่วนพื้นกระเบื้องแกรนิตนั้นอาจดูตะวันตกมากเกินไป รวมถึงงานเฟอร์นิเจอร์ที่เน้นไปที่ไม้มากกว่าเหล็กหรืออลูมิเนียม การตกแต่งผนังซึ่งสามารถทำได้โดยการนำเครื่องตกแต่งแบบไทยๆ เช่น ช่อฟ้าขนาดเล็ก รูปแกะสลักไม้แบบไทยๆ หรือผ้าไหมใส่กรอบ แม้กระทั่งเครื่องจักรสานที่สามารถนำมาประดับมุมห้องได้

สิ่งที่สามารถบอกเอกลักษณ์ในถิ่นแต่ละถิ่นได้อย่างดีคือ ผ้า ลวดลายการทอผ้าจะไม่เหมือนกันในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งลายแต่ละลายจะแสดงออกถึงเอกลักษณ์ไทยในถิ่นนั้นๆ

1.4 **เครื่องแบบพนักงาน** ซึ่งต้องเน้นเอกลักษณ์ไทยโดยการนำลวดลายแบบไทยๆ มาผสมผสานกับผ้าไทย อย่างไรก็ตามเครื่องแบบพนักงานจำเป็นต้องรัดกุม และไม่หือหวาจนเกินไป โดยรักษาความสวยงาม และความคล่องตัวของพนักงานในการทำงาน

